

บทที่ 10

สรุป และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเอกสารที่มีเป้าหมาย เพื่อสำรวจสถานภาพองค์ความรู้วารสารศาสตร์พลเมืองในภูมิภาคเอเชีย ยุโรป และอเมริกาเหนือ ตั้งแต่พ.ศ. 2533-2556 โดยจะศึกษาและรวบรวมประเด็นวิจัยทางวารสารศาสตร์พลเมือง กรอบแนวคิดและทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัยที่ปรากฏในงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมือง ตลอดจนนำข้อค้นพบจากงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองเหล่านั้นมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อให้องค์ความรู้ทางวารสารศาสตร์พลเมืองมีความกระจ่างชัดเจนขึ้น

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์พลเมืองที่เป็นงานวิจัยของนักวิชาการทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยที่เผยแพร่ระหว่างปี 2533-2556 และทำขึ้นในภูมิภาคเอเชีย ยุโรป และอเมริกาเหนือ หรือโดยนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาหรือองค์กรในภูมิภาคดังกล่าว ทั้งนี้ประชากรในการวิจัยจะมาจากแหล่งข้อมูล 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

- 1) แหล่งข้อมูลที่เป็นฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ต่างประเทศ ใช้เป็นแหล่งที่มาของงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองที่เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ ฐานข้อมูลดังกล่าวได้แก่ Academic Search Complete, Communication and Mass Media Complete และ H.W. Wilson ซึ่งจะเลือกเฉพาะบทความวิจัยที่มีการ peer-review และมี full-text เท่านั้น

- 2) แหล่งข้อมูลที่เป็นฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ของไทย ใช้เป็นแหล่งที่มาของงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองที่เผยแพร่เป็นภาษาไทย ฐานข้อมูลดังกล่าว ได้แก่ Thai Digital Collection ThaiLIS ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ฉบับเต็มของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมทั้งฐานข้อมูล e-library ของหน่วยงานที่มีบทบาทสนับสนุนงานวิจัย เช่น มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ โดยจะศึกษาจากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หรือหากในกรณีที่ไม่มีพบบทความวิจัยฉบับสมบูรณ์ ก็จะศึกษาจากบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่อยู่ในฐานข้อมูลTCI

- 3) การสืบค้นต่อจากการอ้างอิง หรือบรรณานุกรมในรายงานวิจัยหรือบทความวิจัยที่เป็นประชากร

จากการรวบรวมเอกสารในขอบเขตการวิจัยที่กำหนด คือ พ.ศ. 2533-2556 ปรากฏว่าไม่พบงานวิจัยด้านวารสารศาสตร์พลเมืองในทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป และเอเชียในช่วงปีพ.ศ. 2533-2547 แต่พบงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2556 จำนวนทั้งสิ้น 55 เรื่อง ผู้วิจัยได้ประมวลผลงานวิจัยทั้งหมดเพื่อตอบปัญหานำวิจัยใน 2 ลักษณะ คือ 1. การวิเคราะห์ภาพรวมในเชิงปริมาณ ประกอบด้วยภาพรวมของข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแบ่งการกระจายตัวของข้อมูลตามช่วงเวลาการศึกษา แหล่งที่ศึกษา และประเด็นการศึกษา และภาพรวมของแนวคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในงานวิจัย และข้อสังเกตที่มีต่องานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองในภาพรวม 2. การวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยและการสังเคราะห์ข้อค้นพบในงานวิจัยที่เป็นประชากรในการศึกษา

1. สรุปการวิเคราะห์ภาพรวมในเชิงปริมาณ

1.1 ภาพรวมของข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1.1 การกระจายตัวของข้อมูลตามช่วงเวลา พบงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองครั้งแรกในปีพ.ศ. 2548 และตั้งแต่นั้นมาก็มีงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองเกือบทุกปี (ยกเว้นพ.ศ. 2549 ซึ่งไม่มีงานวิจัยด้านนี้เลย) โดยมีปริมาณต่ำสุดต่อปี คือ 1 เรื่อง ในปีพ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นช่วงยุคเริ่มต้นของงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมือง ก่อนที่จะมีปริมาณสูงสุด 11 เรื่องในปีพ.ศ. 2553 และพ.ศ. 2554 เมื่อแบ่งช่วงเวลาระหว่างพ.ศ. 2548-2556 เป็น 3 ช่วง ช่วงละ 3 ปี พบว่าช่วงแรก พ.ศ. 2548-2550 มีงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองเพียง 4 เรื่อง ก่อนจะก้าวกระโดดเป็น 24 เรื่อง และ 27 เรื่องในช่วงเวลาต่อมา คือ ระหว่างพ.ศ. 2551-2553 และ พ.ศ. 2554-2556 ตามลำดับ ปริมาณที่มากขึ้นอย่างรวดเร็วนี้แสดงถึงแนวโน้มโดยทั่วไปว่างานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองได้รับความสนใจจากนักวิชาการมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในปี 2553-2554 ซึ่งมีงานวิจัยใน 3 ทวีปรวมกันถึง 22 เรื่อง

1.1.2 การกระจายตัวของข้อมูลตามแหล่งที่ศึกษา พบงานวิจัยที่เก็บข้อมูลในเอเชียมากที่สุด คือ 22 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 40 ของจำนวนงานวิจัยทั้งหมด รองมาคือยุโรป 18 เรื่อง ร้อยละ 32.8 และอเมริกาเหนือ 13 เรื่อง หรือร้อยละ 23.6 และมีงานวิจัย 2 เรื่องหรือร้อยละ 3.6 ที่เก็บข้อมูลจากประเทศที่ตั้งอยู่ทั้งสามทวีป เมื่อพิจารณาในภาพรวมจะเห็นได้ว่าจำนวนงานวิจัยที่เก็บข้อมูลในเอเชียและยุโรปแตกต่างกันไม่มากนัก และเมื่อรวมกันจะมีสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 50 ของงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองที่พบทั้งหมด

เมื่อจำแนกเป็นประเทศ จำนวนงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองที่เก็บข้อมูลในสหรัฐอเมริกา มีมากกว่าประเทศอื่นๆ คือมีจำนวน 11 เรื่อง ซึ่งเป็นเพราะว่าอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกามีขนาดใหญ่ระดับโลก เห็นได้จากหนังสือพิมพ์หลายฉบับของสหรัฐอเมริกามียอดจำหน่ายสูงสุดติดอันดับโลก ร่วมกับประเทศจีน อินเดีย ญี่ปุ่น และเยอรมนี (Saba, (2009) ทั้งยังเป็นประเทศที่เป็นต้นกำเนิดแนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะ วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม และวารสารศาสตร์พลเมือง และมีมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนวารสารศาสตร์จำนวนมาก ทำให้มีงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกามากเป็นพิเศษ

1.1.3 การกระจายตัวของข้อมูลตามประเด็นการศึกษา เนื่องจากประเด็นการศึกษาของงานวิจัยมีความแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน ผู้วิจัยจึงใช้การวิเคราะห์แบบธีมatica (Thematic Analysis) โดยที่งานวิจัยบางเรื่องอาจมีประเด็นการศึกษามากกว่า 1 ประเด็น และสามารถจำแนกประเด็นการศึกษาในงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองได้ทั้งสิ้น 5 กลุ่ม ได้แก่

- กลุ่มที่ 1 เน้นศึกษาเปรียบเทียบวารสารศาสตร์พลเมืองกับวารสารศาสตร์ดั้งเดิมหรือวารสารศาสตร์กระแสหลัก

- กลุ่มที่ 2 มุ่งอธิบาย ทำความเข้าใจการนำแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม เนื้อหาที่ผู้ผลิต วารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้ในพื้นที่สื่อกระแสหลัก ตลอดจนทัศนคติของสื่อกระแสหลักที่มีต่อวารสารศาสตร์พลเมือง วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม และวารสารศาสตร์สาธารณะ

- กลุ่มที่ 3 มีศูนย์กลางความสนใจที่การศึกษาบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมือง นักข่าวพลเมืองในด้านการเมือง วารสารศาสตร์ และประวัติศาสตร์

- กลุ่มที่ 4 ศึกษาสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง นักข่าวพลเมือง ปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมือง เช่นการก่อตั้งและการบริหารจัดการองค์กรสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง กลไกการเพิ่มจำนวนนักข่าวพลเมืองหรือกลไกการพัฒนาส่งเสริมวารสารศาสตร์พลเมือง การสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่เว็บไซต์วารสารศาสตร์พลเมือง กระบวนการผลิตและรายงานข่าวของนักข่าวพลเมือง และประสบการณ์ของนักข่าวพลเมือง

- กลุ่มที่ 5 เป็นงานวิจัยในเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่สามารถจัดให้อยู่ในกลุ่มที่ 1-4 ได้ เช่น ผลกระทบของวารสารศาสตร์พลเมืองต่อสื่อกระแสหลัก คุณค่าของวารสารศาสตร์พลเมือง และปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดขึ้นของวารสารศาสตร์พลเมือง

ประเด็นการศึกษาที่ปรากฏในงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองในภาพรวมมากที่สุด คือ ประเด็นการศึกษาที่ 2 การนำแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม วารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้ และทัศนคติของสื่อกระแสหลัก คิดเป็น 30.5 % ของความถี่ที่พบทั้งหมด และประเด็นการศึกษาอื่น ๆ มีจำนวนน้อยที่สุด คือ 5.1 %

เมื่อจำแนกประเด็นการศึกษาตามภูมิภาคพบว่า อเมริกาเหนือเป็นทวีปที่มีงานวิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบวารสารศาสตร์พลเมืองกับวารสารศาสตร์ดั้งเดิมมากที่สุด

ส่วนทวีปยุโรปมีการศึกษาการนำแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม วารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้ในสื่อกระแสหลักและทัศนคติของสื่อกระแสหลักต่อแนวคิดดังกล่าวมากกว่าทวีปอื่น ๆ อย่างมาก โดยมากกว่าทวีปอเมริกาเหนือหนึ่งเท่าและมากกว่าทวีปเอเชียถึงเกือบหกเท่า

งานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองที่พบในเอเชียมีการศึกษาบทบาทของปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองหรือนักข่าวพลเมืองในมิติด้านต่าง ๆ มากกว่าภูมิภาคอเมริกาเหนือและยุโรป โดยเฉพาะการศึกษาบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองและ/หรือนักข่าวพลเมืองในมิติด้านการเมือง รวมถึงมีการศึกษาสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง นักข่าวพลเมือง และปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองมากกว่างานวิจัยในทวีปยุโรปเกือบเท่าตัว ขณะที่ไม่พบงานวิจัยในสหรัฐอเมริกาที่ศึกษาประเด็นดังกล่าวเลย

ส่วนประเด็นศึกษาอื่น ๆ ได้แก่ การศึกษาผลของวารสารศาสตร์พลเมืองต่อสื่อกระแสหลัก ซึ่งพบในงานวิจัยจากอเมริกาเหนือ ส่วนในยุโรปพบการวิจัยเกี่ยวกับคุณค่าของวารสารศาสตร์พลเมืองและปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดขึ้นของวารสารศาสตร์พลเมือง

นอกจากนี้ การจัดหมวดหมู่แนวคิดและทฤษฎีที่พบร่วมกับการพิจารณาตัวแปร/ประเด็นการศึกษาในงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองทั้งสามทวีปทำให้แบ่งงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองทั้ง 55 เรื่อง ได้ 3 ระดับ ดังนี้

1) ระดับสังคมหรือชุมชน เป็นงานวิจัยที่นักวิจัยมุ่งศึกษาวารสารศาสตร์พลเมืองในระดับมหภาคและกึ่งมหภาค เช่น อธิบายการเกิดขึ้นของวารสารศาสตร์พลเมืองภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวารสารศาสตร์พลเมืองกับชุมชนท้องถิ่น บทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองต่อพื้นที่สาธารณะ

2) ระดับองค์กร เป็นงานวิจัยที่ศึกษาองค์กรสื่อ นโยบายองค์กร วัฒนธรรมองค์กร กระบวนการ รายงานข่าวของนักข่าวในองค์กรทั้งสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองและสื่ออื่น ๆ การใช้เนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้นขององค์กร สื่อกระแสหลัก แนวทางการนำวารสารศาสตร์สาธารณะ และวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในองค์กรข่าว

3) ระดับปัจเจกบุคคล เป็นงานวิจัยที่ศึกษาทัศนคติ การรับรู้ การประเมินความน่าเชื่อถือ การทำงานในระดับบุคคลของนักข่าวอาชีพ นักข่าวพลเมือง และผู้ใช้สื่อ ผู้อ่าน หรือผู้ชม

1.2 ภาพรวมของแนวคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย

1.2.1 ภาพรวมของแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย พบว่างานวิจัยทางวารสารศาสตร์พลเมืองอาศัยกลุ่มแนวคิดทฤษฎี 4 กลุ่มในการทำวิจัย ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ แนวคิด ทฤษฎีทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และแนวคิด ทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์มากที่สุด คือ 68.7% ของจำนวนแนวคิด ทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้ทั้งหมด ส่วนแนวคิด ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ถูกใช้มากรองลงมา โดยพบที่ 26 % และพบแนวคิดทฤษฎีทางเทคโนโลยีสารสนเทศ 4% ส่วนแนวคิดทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์พบน้อยที่สุด คือ 1.3% ข้อค้นพบดังกล่าวเป็นหลักฐานแสดงถึงการศึกษาวารสารศาสตร์พลเมืองด้วยแนวทางการศึกษาที่หลากหลาย ไม่จำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาทางนิเทศศาสตร์ หรือวารสารศาสตร์เท่านั้น ส่งผลให้เกิดการศึกษาหาคำตอบด้วยวิธีการและมุมมองในการศึกษาที่แตกต่างกัน ทั้งยังสะท้อนว่าการจะทำความเข้าใจปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองให้ได้ดีนั้น จำเป็นต้องอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และความรู้ในหลายสาขามาเป็นเครื่องมือในการศึกษา

1.2.2 ภาพรวมของระเบียบวิธีวิจัย ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพถูกนำมาใช้มากที่สุด โดยมีจำนวนถึง 36 เรื่อง มากกว่างานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณถึงกว่าเท่าตัว โดยมีงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณจำนวน 14 เรื่อง ส่วนระเบียบวิธีวิจัยผสมพบน้อยที่สุด คือ 5 เรื่อง จากงานวิจัยจำนวนทั้งหมด 55 เรื่อง

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าอเมริกาเหนือเป็นทวีปเดียวที่มีการใช้ระเบียบวิธีวิจัยในเชิงปริมาณใกล้เคียงกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ 7 เรื่องมากกว่าใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 1 เรื่อง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ 6 เรื่อง จากทั้งสิ้น 13 เรื่อง ส่วนงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองในยุโรปและเอเชียมีความคล้ายคลึงกันในแง่การใช้ระเบียบวิธีวิจัย คือ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ โดยในยุโรปมีงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน

11 เรื่องมากกว่าจำนวนงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณหนึ่งเท่าตัว โดยมีงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ 5 เรื่อง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม 2 เรื่อง

ด้านวิธีการศึกษาโดยทั่วไปการสัมภาษณ์และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นวิธีการศึกษาที่ถูกนำมาใช้มากที่สุด จำนวน 28 ความถี่ รองมาคือการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งแบบปริมาณและคุณภาพ จำนวน 25 ความถี่ วิธีการศึกษาที่พบมากเป็นอันดับสามมี วิธี ได้แก่ การใช้กรณีศึกษา การสังเกตการณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร 3ร จำนวนวิธีการละ 12 ความถี่ ทั้งนี้ วิธีการศึกษาทั้ง 5 วิธีนี้พบในงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองทั้งสามภูมิภาค โดยเฉพาะงานวิจัยในทวีปเอเชียและยุโรปซึ่งใช้การสัมภาษณ์และสัมภาษณ์เชิงลึก ตลอดจนการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งแบบปริมาณและคุณภาพในจำนวนมากและใกล้เคียงกัน ส่วนการวิเคราะห์เอกสารพบในงานวิจัยจากเอเชียมากกว่าสองทวีปที่เหลือค่อนข้างมาก เช่นเดียวกับการใช้กรณีศึกษาที่พบในงานวิจัยจากเอเชียและยุโรปมากกว่าอเมริกาเหนือค่อนข้างมาก ส่วนวิธีการศึกษาที่พบน้อยที่สุด คือ การวิเคราะห์วาทกรรม การวิจัยปฏิบัติการและการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.3 ข้อสังเกตที่มีต่องานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมือง

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันสถานะของ“วารสารศาสตร์พลเมือง” (Citizen journalism) ไม่ใช่แนวคิดใหม่อีกต่อไป ทว่ายังคงสถานะเป็น “ประเด็นร้อน” ที่ก่อให้เกิดการถกเถียงโต้แย้งในแวดวงวิชาการและวิชาชีพ ทั้งในมิติเชิงปรัชญา แนวคิด แนวทางปฏิบัติ ตลอดจนท่าทีการยอมรับ และไม่ยอมรับปรากฏการณ์ดังกล่าวในฐานะ“วารสารศาสตร์แขนงหนึ่ง”

ข้อถกเถียง โต้แย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและดำเนินอยู่นี้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดงานวิจัยจำนวนมากเพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง การถกเถียงว่าอะไรคือวารสารศาสตร์พลเมือง ทำให้สถานภาพของวารสารศาสตร์พลเมืองอยู่ในสถานะที่ขาดขอบเขตการนิยามที่แน่ชัด ส่งผลให้การทําวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องสำรวจงานวิจัยโดยพิจารณาเบื้องต้นว่าประเด็นศึกษา ตัวแปร หรือกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของประชาชนหรืออย่างไร เนื่องจากหัวใจสำคัญของวารสารศาสตร์พลเมืองคือการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของผู้รับสาร จากนั้นเมื่อศึกษาอย่างละเอียดจึงจะคัดเลือกเฉพาะงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องต่อปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองมาศึกษาในเชิงลึก ทั้งนี้ สามารถแบ่งงานวิจัยที่พบใน 3 ภูมิภาคของโลก คือ อเมริกาเหนือ ยุโรป และเอเชียได้ 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวารสารศาสตร์พลเมือง และสะท้อนว่าวารสารศาสตร์พลเมืองแตกต่างจากแนวคิดอื่น ๆ แต่มีส่วนที่ทับซ้อนกัน (Intersect) หรือสัมพันธ์กันกับแนวคิดอื่น ๆ โดยเฉพาะแนวคิดวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม (Participatory journalism) แนวคิดสื่อทางเลือก (Alternative Media) และแนวคิดเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้น (User-generated content)

กลุ่มที่ 2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวารสารศาสตร์พลเมือง แต่ตัวงานวิจัยสะท้อนว่าผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมืองสามารถเทียบเคียงได้กับแนวคิดอื่น ๆ ได้แก่ แนวคิดวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม (Participatory journalism) แนวคิดเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้น (User-generated content) และแนวคิดสื่อทางเลือก (Alternative media) และพบว่าหลายครั้งนักวิจัยใช้คำเหล่านี้ทดแทนกันในงานวิจัย

กลุ่มที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์พลเมืองทางอ้อม เป็นงานที่นักวิจัยเห็นว่าวารสารศาสตร์พลเมืองมีจุดเชื่อมต่อ ทับซ้อนกันกับแนวคิดอื่น ๆ เช่น แนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะ (Public หรือ Civic journalism) สื่อชุมชน (Community Media) และสื่อพลเมือง (Citizen Media)

2. สรุปผลการวิเคราะห์เนื้อหาในงานวิจัยและการสังเคราะห์ข้อค้นพบในงานวิจัย

2.1 ผลการวิเคราะห์เนื้อหาในงานวิจัย

เนื้อหาในส่วนนี้จะนำเสนอตามการจัดกลุ่มประเด็นการศึกษาไม่ใช่ภูมิภาคที่ศึกษาเพื่อให้สะดวกต่อการสังเคราะห์องค์ความรู้ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1.1 กลุ่มงานวิจัยที่มีประเด็นการศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบวารสารศาสตร์พลเมืองกับวารสารศาสตร์ดั้งเดิม มีทั้งสิ้น 9 เรื่อง พบในทวีปอเมริกาเหนือ 5 เรื่อง ยุโรป 2 เรื่อง และเอเชีย 2 เรื่อง สามารถจัดกลุ่มตามประเด็นการศึกษาย่อยได้ 3 กลุ่ม คือ

1) งานวิจัยที่ศึกษาความแตกต่างในกระบวนการรายงานข่าว มี 4 เรื่อง ส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยปริมาณ มีเพียง 1 เรื่องที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ส่วนมากเป็นแนวคิดทฤษฎีในกลุ่มวารสารศาสตร์ อาทิ แนวคิด Hierarchy of Influence on Media Content แนวคิดการรายงานข่าวแบบ Hyperlocal และแนวคิดวารสารศาสตร์ทางเลือก มีผลการศึกษาน่าสนใจ ดังนี้

- การที่นักข่าวพลเมืองไม่ได้ถูกบังคับให้ทำข่าวทุกวันอย่างนักข่าวอาชีพที่ “ข่าว” มีสถานะเป็น “สินค้า” ทำให้นักข่าวพลเมืองไม่ได้พัฒนาการรวบรวมข้อมูล การหาข่าวของตนให้เป็นระบบอย่างนักข่าวอาชีพ ทว่าในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้นักข่าวพลเมืองเป็นอิสระจากกระบวนการทำให้ข่าวกลายเป็นงานประจำวันอย่างนักข่าวอาชีพที่มักจะใช้แหล่งข่าวประจำของตน

- ในด้านการใช้และเข้าถึงแหล่งข่าวพบว่า นักข่าวพลเมืองมีข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งข่าวบุคคล การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวพลเมืองกับแหล่งข่าวนี้น้อยกว่านักข่าวอาชีพมาก ดังนั้นจึงมีแนวโน้มว่านักข่าวพลเมืองจะหันมาเล่าตัวเหตุการณ์และใช้เว็บเป็นแหล่งข่าวหลักแทน ในกรณีที่ใช้แหล่งข่าวบุคคล นักข่าวพลเมืองจะใช้แหล่งข่าวที่เป็นคนธรรมดามากกว่านักข่าวกระแสหลัก

- ด้านความแตกต่างในเนื้อหาข่าว พบว่านักข่าวอาชีพจะเน้นรายงานข่าวอาชญากรรม ไฟไหม้ อุบัติเหตุ และข่าวหนักอื่น ๆ ขณะที่นักข่าวพลเมืองสนใจประเด็นข่าวเบา เนื้อหาวารสารศาสตร์พลเมืองส่วนใหญ่จึงถูกสื่ออาชีพใช้เพื่อเติมเต็มช่องว่างในประเด็นเกี่ยวกับชุมชน

- มีความแตกต่างในการให้ข่าวสารก็พาระหว่างนักข่าวกีฬา กับบล็อกเกอร์กีฬา ในกรณีการรายงานข่าวความล้มเหลวในการประมูลทีมเอ็นเอฟแอลของ Rush Limbaugh โดยนักข่าวกีฬาจะมีการกำหนดกรอบข่าว การให้ข้อมูลภูมิหลังมากกว่า ให้คำอธิบายต่าง ๆ ละเอียดกว่า ตลอดจนมีการวางมิติในการรายงานข่าวแตกต่างจากบล็อกเกอร์กีฬา ดังนั้นบล็อกกีฬาจึงยังไม่สามารถแทนที่ข่าวกีฬาได้

2) งานวิจัยที่เปรียบเทียบนักข่าวพลเมืองกับนักข่าวอาชีพ มีจำนวน 3 เรื่อง งานวิจัยเรื่องแรกเก็บข้อมูลในสหรัฐอเมริกา โดยใช้แบบสำรวจสอบถามความคิดเห็นของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ชุมชนในสหรัฐอเมริกาจำนวน 61 คน งานวิจัยเรื่องที่ 2 เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกนักข่าวอาชีพจำนวน 63 คน จาก 6 ประเทศในยุโรป คือ อังกฤษ เอสโตเนีย เยอรมัน อิตาลี โปแลนด์ และสวีเดน และงานวิจัยเรื่องสุดท้ายเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกนักข่าวพลเมืองในประเทศไทยจำนวน 100 คน ได้ผลการศึกษาดังนี้

- บรรณาธิการนสพ. ชุมชนให้คะแนนบทบาทความสำคัญของนักข่าวอาชีพสูงกว่าบทบาทของนักข่าวพลเมือง โดยปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างในการรับรู้บทบาทของนักข่าวพลเมืองและนักข่าวอาชีพ ได้แก่ อายุ รายได้ ประสบการณ์การทำงานข่าวในนสพ. โดยตัวแปรที่เป็นปัจจัยหลัก คือ ประสบการณ์การทำงานทั้งสื่อออฟไลน์และออนไลน์

- นักข่าวอาชีพส่วนใหญ่ไม่ยอมรับแนวคิดที่ทุกคนสามารถเป็นนักข่าวได้ เพราะเห็นว่างานข่าวเป็นวิชาชีพที่ต้องการความชำนาญเฉพาะด้าน มีหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อสังคม (ซึ่งแตกต่างจากนักข่าว

พลเมือง) และมีอิสระในการรายงานข่าว ขณะเดียวกันก็สังกัดองค์กรทำให้มีการรายงานข่าวแบบส่วนรวม มีระบบตรวจสอบที่มีคุณภาพ แตกต่างจากนักข่าวพลเมืองที่ทำงานคนเดียว มีความสนใจต่อเรื่องที่รายงานในฐานะปัจเจก มักจะขาดทักษะความชำนาญอย่างที่นักข่าวอาชีพมี และขาดระบบตรวจสอบคุณภาพ

- นักข่าวพลเมืองเห็นว่าตนเองต่างกับนักข่าวอาชีพ เพราะนักข่าวพลเมืองมีความสัมพันธ์กับชุมชน โดยกลุ่มแรกนิยามว่านักข่าวพลเมือง คือ คนในชุมชนที่รายงาน ร่วมมือร่วมใจแก้ไขปัญหาของชุมชน อุทิศตนในการทำงานให้ส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน มี “จิตอาสา” หรือ “จิตสาธารณะ” เป็นแรงผลักดันในการทำงาน กลุ่มที่สองให้ความหมายว่า นักข่าวพลเมือง คือ ประชาชนทั่วไปที่ทำงานในลักษณะ “อาสาสมัคร” หรือ “มีจิตอาสา” ทำข่าวเพื่อหวังผลบวกต่อชุมชนท้องถิ่นของตน มากกว่าจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว ส่วนนักข่าวอาชีพทำงานเพื่อเลี้ยงตนและครอบครัว ได้รับผลตอบแทนเป็นเงินเดือนประจำ กลุ่มที่สามเห็นว่านักข่าวพลเมือง คือ คนในชุมชน ชาวบ้าน หรือ ประชาชนทั่วไปที่ทำหน้าที่นำข่าวสารเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนของตัวเองมาเผยแพร่ ทำงานคล้ายกับนักเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต้องทำงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อผลักดันให้เป้าหมายทางสังคมของตนบรรลุผล การทำงานของนักข่าวพลเมืองในลักษณะนี้จึงมักดำเนินควบคู่ไปกับการใช้พื้นที่สื่อสารสาธารณะอื่น ๆ สื่อสารให้คนภายนอกชุมชนทราบเรื่องราวของตน รู้วิธีใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการผลักดันเป้าหมายคู่กับกิจกรรมขับเคลื่อนชุมชนอื่น ๆ

3) งานวิจัยที่เปรียบเทียบในมิติวารสารศาสตร์ที่ดี มีจำนวน 2 เรื่อง เก็บข้อมูลในสหรัฐอเมริกาทั้ง 2 เรื่อง เรื่องแรกใช้วิธีวิจัยเชิงทดลอง เรื่องที่สองใช้แบบสอบถามในการรวบรวมข้อมูล พบผลการศึกษา ดังนี้

- ในมุมมองของผู้อ่าน ความน่าเชื่อถือต่อนักข่าวพลเมืองและสื่อกระแสหลักไม่มีความแตกต่างกันทางนัยสำคัญทางสถิติ (ในขณะที่งานวิจัยที่สัมภาษณ์บรรณาธิการและนักข่าวอาชีพได้ผลการศึกษานักข่าวอาชีพเห็นว่านักข่าวพลเมืองไม่ใช่ข่าว เพราะไม่มีความเป็นมืออาชีพ ขาดความน่าเชื่อถือ)

- ไม่พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างการรับรู้ของสาธารณชนต่อวารสารศาสตร์ที่ดีกับการใช้สื่อวารสารศาสตร์พลเมือง แต่พบความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างการรับรู้ของสาธารณชนต่อวารสารศาสตร์ที่ดีกับการใช้สื่อกระแสหลักและการบริโภครายการ Infotainment ซึ่งทำให้ตีความได้ว่าการรับรู้คุณลักษณะวารสารศาสตร์ที่ดีสำหรับสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง อาจจะมีแตกต่างกับสื่อกระแสหลัก

2.1.2 กลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาการนำแนวคิดวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมไปใช้ในสื่อกระแสหลัก

มีทั้งสิ้น 16 เรื่อง พบในอเมริกาเหนือ 3 เรื่อง ยุโรป 9 เรื่อง เอเชีย 2 เรื่อง และเอเชีย ยุโรป อเมริกาเหนือ 2 เรื่อง สามารถจัดกลุ่มตามประเด็นการศึกษาย่อยได้ 4 กลุ่ม คือ

1) งานวิจัยที่ศึกษาการนำวารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้ในสื่อกระแสหลัก มีจำนวน 3 เรื่อง เรื่องแรกศึกษานสห.ชุมชนในสหรัฐอเมริกาที่นำแนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้เป็นแนวปฏิบัติในองค์กรเรื่องที่สองศึกษาข้อสนับสนุนและข้อจำกัดของการนำหลักวารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้กับองค์กรสื่อวิชาชีพ โดยศึกษาหนังสือพิมพ์ 2 ชื่อฉบับและเว็บไซต์นักข่าวพลเมืองในเบลเยียม เรื่องที่สามศึกษาการประยุกต์แนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะมาใช้ในสถานการณ์ที่นักข่าวต้องเสี่ยงภัยจากการทำข่าว ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับนักข่าวหนังสือพิมพ์ในประเทศฟิลิปปินส์ ทั้งหมดเป็นการศึกษาแบบกำหนดกรณีศึกษา เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้

- อุปสรรคสำคัญของการนำหลักวารสารศาสตร์สาธารณะมาใช้ในองค์กรสื่อกระแสหลัก คือ การเปลี่ยนแปลงบุคลากรที่มีบทบาทในระดับนโยบาย ทศนคติของบุคลากรในระดับปฏิบัติงานที่มีต่อวารสารศาสตร์สาธารณะและบทบาทหน้าที่ของผู้สื่อข่าวที่ควรจะเป็น ธรรมเนียมการรายงานข่าวแบบเดิมและความเคยชินในการทำข่าวประจำวันของนักข่าว และนโยบายในการดำเนินธุรกิจหนังสือพิมพ์ของผู้บริหารชุดใหม่ที่ไม่มีเป้าหมายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับชีวิตสาธารณะ

- วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมเติบโตหรือพัฒนาอย่างช้า ๆ เนื่องจากการทำงานในลักษณะกิจวัตรประจำ (Routine) ของนักข่าวบวกกับความเชื่อทางวิชาชีพของนักข่าวมีส่วนทำให้นักข่าวสนใจการรายงานข่าวแบบดั้งเดิมมากกว่าให้ความสำคัญกับวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ บริบททางวิชาชีพและการจัดองค์กรของห้องข่าวยังมีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมเทคโนโลยีการสื่อสารและวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม

- การนำแนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะมาปรับใช้กับการรายงานข่าวแบบดั้งเดิมทำให้นักข่าวเปิดโอกาสให้พลเมืองเข้ามารายงานข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนมากขึ้น เกิดการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีการรายงานข่าวที่สมาชิกในชุมชนห่วงกังวล ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสมาชิกชุมชนเปลี่ยนแปลงไป และทำให้เกิดแรงสนับสนุนจากสาธารณชนซึ่งสามารถเป็นเกราะป้องกันอันตรายแก่สื่อมวลชนที่ต้องทำงานในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่ออันตรายทางกายภาพ เช่น ถูกอุ้มฆ่า ถูกคุกคามข่มขู่

2) งานวิจัยที่ศึกษาการใช้วารสารศาสตร์พลเมืองในพื้นที่สื่อกระแสหลัก มีจำนวน 2 เรื่อง เรื่องแรกศึกษาการใช้สำนักข่าวพลเมืองในฐานะแหล่งข่าวในการรายงานข่าวเหตุการณ์ความขัดแย้งของสื่อกระแสหลัก โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบข่าวการโจมตีมูบไอบีในปี 2008 ในสื่อกระแสหลัก 4 ประเทศ คือ The New York Times (สหรัฐอเมริกา) New Zealand Herald (นิวซีแลนด์) London Times (อังกฤษ) และ Times of India (อินเดีย) ส่วนเรื่องที่สอง ศึกษากระบวนการผลิตรายการวารสารศาสตร์พลเมืองของสื่อโทรทัศน์เชิงพาณิชย์ในสโลวีเนีย

- นสพ.ส่วนใหญ่ยังใช้แหล่งข่าวพลเมืองในแบบธรรมเนียมปฏิบัติเดิม คือ ใช้ในฐานะเหยื่อและพยาน แต่ในกรณีของนสพ. ไทมส์ออฟอินเดียมีการใช้สำนักข่าวพลเมืองในฐานะแหล่งข่าวและนำเสนอมุมมองความเห็นของพลเมืองในลักษณะเสนอความคิดวิเคราะห์และความคิดเห็นทางการเมืองอยู่บ้าง ซึ่งนอกจากเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสื่อแล้ว ยังอาจเป็นเพราะนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ และอังกฤษที่มีต่ออินเดีย สื่อกระแสหลักของประเทศเหล่านี้จึงรายงานข่าวโดยหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอินเดีย

- การที่สื่อเชิงพาณิชย์เปิดพื้นที่ให้เนื้อหาวารสารศาสตร์พลเมือง แต่อำนาจที่แท้จริงในการตัดสินใจให้พื้นที่การสื่อสารและกำหนดประเด็นนำเสนออยู่ที่โปรดิวเซอร์ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้พื้นที่การสื่อสารดังกล่าวไม่ใช่วารสารศาสตร์พลเมืองอย่างแท้จริง แต่เป็นสิ่งที่นักวิจัยเรียกว่า “Quasi citizen journalism” หรือ “กึ่งวารสารศาสตร์พลเมือง”

3) งานวิจัยที่ศึกษาการยอมรับ/ไม่ยอมรับวารสารศาสตร์พลเมือง มี 2 เรื่อง เรื่องแรกเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกบรรณาธิการนสพ.ชุมชนในสหรัฐอเมริกา เรื่องที่สองสัมภาษณ์เชิงลึกนักข่าว 11 ประเทศในยุโรป คือ ไชปรัส เอสโตเนีย ฟินแลนด์ กรีซ ไอร์แลนด์ อิตาลี ลิทัวเนีย สโลวีเนีย สเปน สวีเดน และอังกฤษ ผลการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่

- การที่บรรณาธิการในสหรัฐยอมรับวารสารศาสตร์พลเมืองมีสาเหตุหลายประการ เช่น เห็นว่าวารสารศาสตร์พลเมืองทำให้นสพ. เชื่อมต่อกับชุมชนได้ดีขึ้น เชื่อว่านักข่าวพลเมืองมีประโยชน์ เพราะช่วยนสพ.ลดจำนวนบุคลากรในการทำงานและต้นทุนการทำข่าว ทำให้นสพ.อยู่รอดในสภาพแวดล้อมที่จำเป็นต้องปรับตัวทางธุรกิจครั้งใหญ่ ส่วนการที่บรรณาธิการไม่ยอมรับวารสารศาสตร์พลเมือง เนื่องจากบางคนเชื่อว่าการมีส่วนร่วมของพลเมืองไม่สามารถไปด้วยกันได้กับกระบวนการผลิตข่าว นักข่าวอาชีพกับประชาชนที่ไม่ได้

ผ่านการอบรมมีความแตกต่างกัน บ้างเห็นว่างานของนักข่าวพลเมืองทำให้นักข่าวอาชีพทำงานหนักเกินไปและดึงนักข่าวออกจากงานที่สำคัญ เพราะต้องไปตรวจสอบภูมิหลังของข่าวว่าเป็นจริงหรือไม่

- ส่วนใหญ่นักข่าวในยุโรปมีทัศนคติต่อวารสารศาสตร์พลเมืองในทางลบมากกว่าบวก ส่วนใหญ่เห็นว่าบล็อกไม่ใช่แหล่งข้อมูลที่สำคัญ ครึ่งหนึ่งเห็นว่าวารสารศาสตร์พลเมือง บล็อกไม่ใช่การรายงานข่าวที่แท้จริง โดยนักข่าวที่ทำงานสิ่งพิมพ์แสดงความไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้อย่างชัดเจน ต่างกับนักข่าวออนไลน์และนักข่าวที่ทำงานทั้งสองสื่อที่จะมีแนวโน้มจะมีทัศนคติที่เป็นกลางมากกว่า

4) งานวิจัยที่ศึกษาการนำแนวคิดวารสารศาสตร์มีส่วนร่วมและเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้นไปใช้ในสื่อกระแสหลัก มีจำนวนมากที่สุด คือ 9 เรื่อง และส่วนใหญ่จะพบในงานวิจัยที่เก็บข้อมูลในยุโรป มีผลวิจัยโดยสังเขป ดังนี้

- ในภาพรวมบทบาทของวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมสามารถช่วยอุตสาหกรรมนสพ. ในประเทศเบลเยียม โครเอเชีย ฟินแลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี สเปน สหราชอาณาจักร แคนาดา สหรัฐอเมริกา และอิสราเอล นักนสพ.ในประเทศที่ต่างกันต่างเข้าใจและกล่าวถึงเนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อผลิตขึ้นว่ามีความสำคัญ เป็นสิ่งที่จะช่วยสร้างความน่าสนใจให้แก่เว็บไซต์ข่าวของนสพ. และช่วยสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใช้สื่อ ซึ่งส่งผลดีต่อการสร้างความภักดีในแบรนด์หนังสือพิมพ์

- องค์กรสื่อจำเป็นต้องสร้างระบบการพิจารณากลับกรองเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้น โดยเฉพาะความคิดเห็นของผู้ใช้ที่มีต่อเนื้อหาที่นักข่าวรายงาน เพราะปัจจุบันนักข่าวทำงานอยู่ในเครือข่ายข่าวสารทางสังคมที่กว้างขวาง ข่าวไม่ได้ถูกเลือกและส่งผ่านโดยผู้ผลิตเพียงฝ่ายเดียว แต่สื่อเครือข่ายสังคมได้สร้างการปฏิสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้นมารอบ ๆ ข่าว และมีความจำเป็นที่เว็บไซต์ข่าวต้องเชื่อมต่อกับสื่อเครือข่ายทางสังคมทำให้เกิดการพัฒนาทักษะในการเป็นผู้เฝ้าประตูข่าวสารในรูปแบบใหม่ขึ้นมา

- บรรณาธิการและนักข่าวในอังกฤษส่วนใหญ่เห็นว่าเนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อผลิตขึ้นมีความสำคัญในยุคปัจจุบันที่ประชาชนต้องการพื้นที่การปฏิสัมพันธ์ ประกอบกับเห็นความจำเป็นในเชิงธุรกิจ และกลัวตกยุคหากไม่เปิดรับเนื้อหาจากผู้อ่าน ทั้งนี้ เว็บไซต์ข่าวส่วนมากมีระบบคัดกรองเนื้อหาข่าวสารก่อนเผยแพร่

- แม้สื่อสาธารณะอย่างบีบีซีให้การตอบรับวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง แต่ความสัมพันธ์ระหว่างนักข่าวและผู้รับสารก็ยังคงเป็นไปภายใต้กรอบธรรมเนียมปฏิบัติทางวารสารศาสตร์ ทำให้นักข่าวจากผู้มีฐานะเป็นแหล่งข้อมูล และมีความสำคัญมากกว่าข้อมูลดิบที่ใช้ทำข่าวเพียงเล็กน้อย ซึ่งการ

ไม่ให้คุณค่าเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้นสะท้อนสิ่งที่เรียกว่า “Journocentric” หรือการเป็นศูนย์กลางทางวารสารศาสตร์

- ปัจจุบันนสพ.ในสวีเดนเปลี่ยนมาเป็นสื่อออนไลน์ และเปิดโอกาสให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมมากขึ้น แต่การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นยังอยู่ในรูปการแสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหาที่สื่อผลิตไว้เท่านั้น ขาดการออกแบบให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการผลิตข่าวในขั้นตอนที่สำคัญๆ อย่างการผลิต การกำหนดและเลือกประเด็นข่าว จึงสรุปได้ว่าวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมถูกนำมาใช้ในแบบที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางวารสารศาสตร์แบบดั้งเดิม มากกว่าจะทำหายหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพลังอำนาจหลัก ๆ ในการเป็นผู้เฝ้าประตู การคัดเลือก และการกำหนดเนื้อหาข่าวของนักข่าวอาชีพ

- การศึกษานสพ.ในสวีเดนพบว่า บรรณาธิการให้ความสำคัญกับสถานภาพทางสังคมของแหล่งข่าวที่มีอำนาจมากกว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนธรรมดา เท่ากับว่าแบบแผนดั้งเดิมในสื่อหลักถูกผลิตซ้ำในพื้นที่สื่อแบบมีส่วนร่วม งานวิจัยยังสะท้อนอิทธิพลของบรรณาธิการต่อนสพ.ออนไลน์แบบมีส่วนร่วม โดยบรรณาธิการเป็นผู้สร้างสภาพแวดล้อมหรือเงื่อนไขที่เนื้อหาจากผู้ผลิตถูกผลิตขึ้น รวมถึงกำหนดบริบทในการเผยแพร่และการรับรู้ความสำคัญของเนื้อหา

- นสพ.ออนไลน์ในสวีเดนและอังกฤษให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารและเป็นพื้นที่สาธารณะส่วนที่เคลื่อนไหวที่สุดของนสพ. แต่ผู้อ่านได้รับการสนับสนุนให้สร้างเนื้อหาประเภทวัฒนธรรมประชานิยมและเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวชีวิตประจำวัน เรื่องส่วนตัวมากกว่าเนื้อหาประเภทข่าวสาร

- นสพ.ออนไลน์ของอิสราเอลใช้เนื้อหาประเภทการแสดงความคิดเห็นต่อข่าวของผู้อ่านมากที่สุด มีเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้นที่ปรากฏในหน้าโฮมเพจของนสพ. มีเพียงไม่กี่ชนิด อาทิ ความเห็นของผู้อ่าน การสำรวจความเห็น บล็อก การจัดอันดับความนิยมของผู้อ่าน และไม่มีเว็บข่าวใดให้พื้นที่ในหน้าโฮมเพจแก่ภาพถ่าย คลิป และบล็อกของผู้อ่าน

2.1.3 กลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองในมิติด้านต่าง ๆ

พบทั้งสิ้น 17 เรื่อง เป็นงานวิจัยในอเมริกาเหนือ 3 เรื่อง ยุโรป 2 เรื่อง เอเชีย 12 เรื่อง สามารถจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือ

1) งานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองในมิติการเมือง มี 11 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยในเอเชีย มีผลการวิจัยที่น่าสนใจ ดังนี้

- แม้สื่อกระแสหลักและสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองจะส่งผลกระทบต่อวาทกรรมทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่สื่อวารสารศาสตร์พลเมืองมีแนวโน้มที่จะส่งผลต่อการรวมกลุ่มเพื่อมีส่วนร่วมทางการเมืองในโลกออนไลน์มากกว่า

- ที่ศรีสะเกษสถาน วารสารศาสตร์พลเมืองในพื้นที่สื่อใหม่ทำให้เกิดวาทกรรมการเมืองทางเลือกภายใต้นโยบายการใช้อินเทอร์เน็ตที่ผ่อนคลายมากขึ้น เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ของคนรากหญ้าที่เริ่มต้นโดยพลเมือง ทำให้เกิดการเสริมพลังและระดมผู้คนในรูปแบบใหม่ สร้างรูปแบบใหม่ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่พลเมืองเป็นผู้ผลิตวาทกรรมเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นชาติที่สร้างผลกระทบต่อผู้อ่านท้องถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ขณะที่สื่อหลักอยู่ใต้การเซ็นเซอร์และการควบคุมจากส่วนกลาง

- ที่พม่า นักข่าวพลเมือง DVB ใช้สื่อกระจายเสียงร่วมกับเทคโนโลยีดาวเทียมและอินเทอร์เน็ตทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะทั้งในประเทศและข้ามประเทศที่เหลื่อมทับกัน งานของพวกเขากลายเป็นช่องทางหลักที่สื่อสารเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้คนทั้งโลกได้ทราบ เป็นข่าวสารจากประเทศปิดที่รัฐไม่ยอมให้ใครรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง แม้แต่พลเมืองของตนเอง ข่าวของนักข่าวพลเมืองจึงเป็นช่องทางหลักที่ต่อสู้กับข่าวสารที่บิดเบือนจากสื่อรัฐ และพิสูจน์ว่าสื่อเก่าสามารถมีบทบาทในการเรียกร้องประชาธิปไตยได้เช่นกัน

- ที่ตุนีเซีย อินเทอร์เน็ตและสื่อใหม่ทำให้ประชาชนสามารถแสดงบทบาทเป็นนักข่าวพลเมืองเพื่อรายงานแลกเปลี่ยนข่าวสารที่เสรี เป็นจริง ท่ามกลางสภาพการณ์ที่สื่อรัฐถูกควบคุมเบ็ดเสร็จ และสื่อกระแสหลักภายในประเทศตกอยู่ภายใต้การเซ็นเซอร์ตนเอง เช่นเดียวกับทีวีดาวเทียมที่ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข่าวสารที่เกิดขึ้นในประเทศของตนผ่านการรายงานของสำนักข่าวนานาชาติ โดยเฉพาะสำนักข่าวอัลจาซีราที่การรายงานข่าวของนักข่าวพลเมืองได้กลายเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่สำคัญของสำนักข่าวแห่งนี้ ประชาชนจึงเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะในสงครามข่าวสาร

- ที่ฮ่องกง เว็บไซต์วารสารศาสตร์พลเมือง HKIM มีบทบาทสำคัญในการรวมตัวกันของประชาชนฮ่องกงเพื่อประท้วงเรียกร้องให้รัฐยุติโครงการพัฒนาเมืองโดยทุบทำลายท่าเรือ Star Ferry และ Queen Pier และเป็นพื้นที่แสดงออกซึ่งสิทธิของพลเมืองในการมีส่วนร่วมพัฒนาฮ่องกงในฐานะเจ้าของเมืองงานเขียนในวารสารศาสตร์พลเมือง จุดประเด็นให้ผู้คนหันมาสนใจประเด็นการทุบทำลายท่าเรือ กลายเป็นจุด

กำเนิดพื้นที่โต้เถียงและการบริหารจัดการขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่ออนุรักษ์ท่าเรือ ทำให้พิสูจน์ได้ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองในโลกออนไลน์มีการเชื่อมต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในโลกออฟไลน์

- ที่จีน นักข่าวพลเมืองมีบทบาทในการช่วยเหลือให้สื่อกระแสหลักได้แสดงหน้าที่ในฐานะฐานันดรที่สี่ เนื่องจากช่วยเป็นแหล่งข้อมูลให้ เป็นพื้นที่ทางเลือกในการเผยแพร่ข่าว แต่ในอีกด้านหนึ่งวารสารศาสตร์พลเมืองก็เป็นพื้นที่แสดงความเป็นชาตินิยมใหม่และบ่มเพาะข้อความที่แสดงความเกลียดชัง (Hate-speech) ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ยังสะท้อนว่าวารสารศาสตร์พลเมืองถูกควบคุมโดยพรรคคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับสื่อหลัก ดังนั้นลำพังวารสารศาสตร์พลเมืองจึงไม่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศเผด็จการอย่างจีนได้

- ที่ไทย เจ็อนไซที่สร้างความสำเร็จในการใช้พื้นที่สื่อของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีหลายประการประกอบกันทั้งเจ็อนไซทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร และเจ็อนไซภายในขบวนการเอง ได้แก่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการเข้าถึงเทคโนโลยี การใช้เครือข่ายทางสังคม และการปฏิรูปสื่อในไทย

- ที่เกาหลีใต้ กิจกรรมในโลกออนไลน์ทำให้ประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบายนำเข้าเนื้อวัวจากอเมริกา (เพราะหวาดกลัวว่าเนื้อวัวจากอเมริกาจะปนเปื้อนเชื้อวัชโรค) เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และเกิดความรู้สึกที่เสริมพลังประชาธิปไตย นอกจากนี้ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความคุ้นเคยกันยังถูกสร้างขึ้นและทำให้เข้มแข็งขึ้นจากการชุมนุมในโลกจริง เกิดการขยายเครือข่ายออนไลน์ หลังจากพบปะกันในการชุมนุมโลกจริง

2) งานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองในมิติวารสารศาสตร์ มีจำนวน 5 เรื่อง ผลการศึกษาที่น่าสนใจ ได้แก่

- การเกิดขึ้นของสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองออนไลน์ ทั้งเว็บวารสารศาสตร์พลเมือง บล็อกวารสารศาสตร์พลเมืองทำหน้าที่เป็นส่วนเสริม เต็มเต็มมสพ. รายวันออนไลน์มากกว่าจะมาแทนที่ โดยสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองที่เป็นสื่อใหม่ทั้งสองประเภทนี้มีบทบาทในการนำเสนอบทความแสดงความคิดเห็นและข่าวระดับชุมชนเล็ก ๆ (Hyperlocal news) ที่นสพ.ออนไลน์ไม่ได้ให้ความสำคัญ เพราะเน้นความสนใจไปที่ข่าวเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายในเชิงภูมิศาสตร์ที่ใหญ่กว่า

- วารสารศาสตร์พลเมืองช่วยให้งานเขียนทางวิทยาศาสตร์แพร่กระจาย และประชาชนเกิดความตระหนักในวิกฤติการณ์อากาศเปลี่ยนแปลงไป แรงจูงใจในการเป็นนักข่าวพลเมืองของนักวิทยาศาสตร์ที่ทำงานในแอนตาร์กติกาเกิดจากความต้องการตอบโต้ท่าทีเพิกเฉยที่สื่อกระแสหลักมีต่อการเปลี่ยนแปลงสถานะอากาศ (Climate-change) เนื่องจากในมุมมองของนักข่าวอาชีพประเด็นดังกล่าวไม่สอดคล้องกับการกำหนดวาระข่าวสารของตน

- การเชื่อมโลกด้วยเทคโนโลยีโทรศัพท์เคลื่อนที่ทำให้เกิดแหล่งข่าวที่มีค่ามากสำหรับนักข่าว ทำให้ได้ข่าวสารทันท่วงที ได้ภาพจากนักข่าวพลเมืองที่มีความหลากหลายของมุมมองและการเล่าเรื่องหลากหลายระดับ

- สุนทรียะในภาพข่าวของพลเมืองแตกต่างจากสุนทรียะในภาพข่าวของช่างภาพอาชีพ เพราะไม่ได้เกิดจากการประกอบสร้างขึ้น สร้างขึ้นจากรอบที่ไม่ได้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ทำให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด เห็นเหมือนที่นักข่าวพลเมืองเห็น แม้ว่านักข่าวอาชีพจะนำภาพข่าวพลเมืองไปใช้ในสื่อกระแสหลักมากขึ้น แต่ก็เป็นการนำไปใช้ภายใต้เงื่อนไขบางประการ เช่น นักข่าวอาชีพไม่สามารถเข้าถึงความจริงในพื้นที่ที่เกิดเหตุได้ หรือเป็นภาพที่สอดคล้องกับกรอบการตัดสินใจทางมาตรฐานวิชาชีพ และทางจริยธรรม และส่วนใหญ่ยังเห็นว่าภาพข่าวพลเมืองเป็นวัตถุวิบัติมากกว่าจะเป็นงานที่เสร็จสมบูรณ์แล้วใช้งานได้ทันที

- กรณีเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศอิหร่าน อียิปต์ และลิเบีย แม้สื่อสังคมออนไลน์จะช่วยให้เกิดการแพร่กระจายข่าวสารของนักข่าวพลเมือง หากความเสรีของข่าวพลเมืองก็ยังถูกจำกัดจากการครอบงำของสื่อกระแสหลักผ่านบทบาทผู้เฝ้าประตูข่าวสารในการรายงานข่าว ฉะนั้นสื่อกระแสหลักพึ่งพาเนื้อหาข่าวสารจากนักข่าวพลเมืองก็จริง แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาอำนาจนำในการสื่อสารไปยังสาธารณชนอยู่เหมือนเดิม

- บทบาทของนักข่าวพลเมืองมีความโดดเด่นในการรายงานข่าวพายุฮาร์กิส เพราะเป็นช่วงเวลาที่ย่ำแย่ทางการเมืองพม่า ทำให้ทหารจับตาและลงโทษสื่อมวลชนที่ฝ่าฝืนคำสั่ง สื่อเองตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ยากต่อการรายงานข่าว ขณะเดียวกันนักข่าวพลเมืองที่รายงานข่าวนี้อาจเผชิญกับความเสี่ยงไม่แพ้กัน อย่างไรก็ตาม ในประเทศที่สื่อหลักถูกควบคุม วารสารศาสตร์พลเมืองสามารถสร้างการไหลของข่าวสารความคิด และความคิดเห็นได้มากกว่าสื่อกระแสหลักซึ่งทำหน้าที่ตามปกติไม่ได้ ขณะที่ประชาชนมีความต้องการข่าวสารอย่างมาก ส่วนเหยื่อของเหตุการณ์ก็ต้องพึ่งพาสื่อให้เป็นสื่อกลางในการรายงานข่าว ความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่ความช่วยเหลือ

3) งานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองในมิติประวัติศาสตร์ มีเพียง 1 เรื่อง

- บล็อกทำให้ประชาชนธรรมดาทั่วไปเขียนประวัติศาสตร์ส่วนตัวและประวัติศาสตร์สาธารณะได้ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือเขียนเรื่องส่วนตัว แต่ขณะที่เป็นประวัติศาสตร์ส่วนตัว ก็เป็นประวัติศาสตร์สาธารณะไปด้วย ฉะนั้นบล็อกจึงเป็นการสร้างประวัติศาสตร์สาธารณะในรูปแบบใหม่ที่ช่วยสนับสนุนให้กระบวนการสร้างประวัติศาสตร์สาธารณะมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยเฉพาะในประเทศที่มีการควบคุม มีข้อบังคับต่าง ๆ อย่างเข้มงวดและประชาชนมีพื้นที่สำหรับการอภิปรายสาธารณะน้อยมากอย่างสิงคโปร์ แม้ว่าด้วยกฎหมายที่เข้มงวดจะทำให้ประชาชนและบล็อกเกอร์ไม่กล้าทำหายเรื่องเล่าของรัฐ ยังคงปล่อยให้รัฐผูกขาดการสร้างประวัติศาสตร์การเมืองสิงคโปร์ต่อไป

2.1.4 กลุ่มงานวิจัยที่ศึกษานักข่าวพลเมือง สื่อวารสารศาสตร์พลเมือง และปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมือง พบทั้งสิ้น 11 เรื่อง ในอเมริกาเหนือ 1 เรื่อง ยุโรป 3 เรื่อง และเอเชีย 7 เรื่อง สามารถจัดกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

1) งานวิจัยที่ศึกษาการสร้างความน่าเชื่อถือให้เว็บไซต์วารสารศาสตร์พลเมือง มี 1 เรื่อง

- การใช้มาร์กเกอร์ อาทิ การให้ข่าวสารเกี่ยวกับภูมิหลังผู้เขียน ภาพของผู้เขียน และไฮเปอร์ลิงก์ส่งผลต่อการรับรู้ความน่าเชื่อถือที่มีต่อข่าวและสารคดีที่ปรากฏในเว็บไซต์วารสารศาสตร์พลเมือง ซึ่งเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือด้วยการปรับปรุงวิธีการนำเสนอ โดยให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับผู้เขียนที่มีฐานะเป็นผู้ส่งสารและทำไฮเปอร์ลิงก์เพื่อเชื่อมโยงไปยังแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข่าวและสารคดีที่รายงานมากกว่าจะศึกษาการสร้างความน่าเชื่อถือด้วยกระบวนการรายงานข่าว

2) งานวิจัยที่ศึกษากระบวนการผลิตข่าว การรายงานข่าวของนักข่าวพลเมือง การใช้แหล่งข่าวในการรายงานข่าวของนักข่าวพลเมือง มี 2 เรื่อง และศึกษาในอังกฤษทั้ง 2 เรื่อง ผลการวิจัยที่สำคัญ คือ

- หากสื่อทางเลือกมีการนำเสนอข่าวในแบบ Native reporting ดังกรณีสห. Leeds Other Paper (LOP) รายงานข่าวเหตุการณ์คนงานเหมืองถ่านหินนัดหยุดงาน ซึ่งเกิดขึ้นที่อังกฤษในปี 1984-85 โดยอาสาสมัครที่รายงานข่าวได้เดินทางไปยังหมู่บ้านชาวเหมือง เพื่อคลุกคลีกับคนงาน เขียนข่าวโดยใช้แหล่งข่าวที่หลากหลาย และเป็นแหล่งข่าวที่ไม่เคยได้พื้นที่ในสื่อกระแสหลักมาก่อน อาทิ คนงานเหมือง นายจ่าเลย ผู้ประท้วง ผู้สนับสนุน ทั้งยังเปิดโอกาสให้คนงานเหมืองและครอบครัวได้ใช้พื้นที่ของนสพ. เผยแพร่ผลงานการเขียนบทวิเคราะห์ รายงาน หรือบทโคลงต่าง ๆ อันเป็นการเปิดพื้นที่ทางการสื่อสารของประชาชนคนธรรมดา

ให้กว้างขวางขึ้น ด้วยเจตจำนงที่ตั้งใจจะสนับสนุนให้คนงานเหมืองดูแลและจัดการชีวิตของพวกเขาให้ดีขึ้น ทำให้ผู้วิจัยเสนอว่าบทบาทของสื่อทางเลือกในกรณีนี้ สามารถจัดเป็นสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองได้ด้วยเช่นกัน

3) งานวิจัยที่ศึกษาการบริหารจัดการองค์กรสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง กลไกการเพิ่มจำนวนนักข่าวพลเมือง และการพัฒนาวารสารศาสตร์พลเมือง มีจำนวน 4 เรื่อง ส่วนใหญ่ใช้องค์กรสื่อเป็นกรณีศึกษามีผลการศึกษาน่าสนใจ ดังนี้

- การศึกษาสำนักข่าววารสารศาสตร์พลเมือง Citizenside ในฝรั่งเศส และ CGNet Swara ในอินเดียมีจุดที่น่าสนใจร่วมกัน คือ แสดงถึงความสำคัญของเทคโนโลยีในฐานะเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง กรณี Citizenside เทคโนโลยีช่วยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของภาพถ่ายที่นักข่าวพลเมืองบันทึก ทั้งยังช่วยพัฒนาระบบการทำงาน ทำให้เกิดระบบแจ้งเตือนเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นใกล้บริเวณที่ตนอยู่อาศัยทำให้เดินทางไปบันทึกภาพได้เร็วยิ่งขึ้น เข้าถึงที่เกิดเหตุได้มากขึ้น ทั้งยังมีการอบรมนักข่าวพลเมืองอยู่เสมอ จนภาพของนักข่าวพลเมือง Citizenside ได้รับการยอมรับจากสื่ออาชีพ สำนักข่าวเอเอฟพีเข้ามาถือหุ้น เกิดเป็นโมเดลธุรกิจว่า สื่อวารสารศาสตร์พลเมืองประสบความสำเร็จทางธุรกิจได้ หากใช้เทคโนโลยี + ระบบการทำงานแบบสื่ออาชีพ+ นักข่าวพลเมือง

ส่วน CGNet Swara เป็นสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองแบบมีส่วนร่วมที่นำคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมาบันทึกเสียงและฟังข่าวสารจากโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่ไม่ใช่สมาร์ตโฟน โดยเมื่อประชาชนโทรศัพท์เข้ามาส่งข่าวจะกด 1 เพื่อบันทึกข้อความ ซึ่งบันทึกได้สูงสุด 3 นาที หรือหากต้องการฟังข้อความก็กด 2 นักข่าวที่ผ่านการอบรมมาจะเป็นผู้ฟัง ตรวจสอบ และพิจารณาข้อความเสียงที่ถูกบันทึกไว้ก่อนที่จะเผยแพร่ข้อความเหล่านั้น ทั้งทางโทรศัพท์และทางเว็บไซต์ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารจากประชาชน ซึ่งเป็นชนเผ่าที่ยากจน ใช้ภาษาเฉพาะของตน ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ และอยู่อาศัยในชนบทที่ห่างไกล แสดงถึงพื้นที่สาธารณะแบบดิจิทัลที่เกิดจากการนำ ICT4D มาใช้กับสื่อเดิม

- กลไกการส่งเสริมผลักดันให้เกิดสื่อของพลเมือง จำเป็นต้องอาศัยความตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของภาคประชาชน นักวิจัยชี้ว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องกดดันให้รัฐบาลผลักดันให้วิทยุชุมชนในบังคลาเทศมีฐานะเป็นสื่อพลเมืองโดยมีกฎหมายรับรองประสบความสำเร็จ เพราะกลยุทธ์การล็อบบี้ของผู้ขอใบอนุญาตยังไม่มีพลังเพียงพอ รัฐบาลชั่วคราวสนใจแต่ไม่ผลักดันต่อ แม้องค์กรระหว่างประเทศจะบริจาคเงินสนับสนุน แต่ก็ไม่มีแรงสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ภายในประเทศ มีเพียงนักวิชาการ กลุ่มคนหัวก้าวหน้า และหน่วยงานพัฒนาภาคเอกชนเท่านั้นที่ออกมาเรียกร้อง

- สถาบันสื่อสาธารณะสามารถสนับสนุนให้เกิดวารสารศาสตร์พลเมืองในชุมชนได้ด้วยการสร้างกลไกขึ้นมาสนับสนุน กรณีศึกษาที่ชุมชนราศีไศล จ.ศรีสะเกษพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของกลไกพัฒนาวารสารศาสตร์พลเมืองประกอบด้วย 1) ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนวารสารศาสตร์พลเมือง หรือมีส่วนร่วมในการผลิตงานข่าวพลเมือง 2) การบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ได้แก่ การสร้างและการพัฒนานักข่าวพลเมือง การจัดการการผลิตสื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล การจัดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ และการจัดการองค์ความรู้ 3) สื่อ (Medium) หรือช่องทางการสื่อสาร (Channel of Communication) ควรเป็นสื่อซึ่งนักข่าวพลเมืองในชุมชนมีความคุ้นเคย สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงได้จริง 4) การกำหนดเป้าหมายที่เด่นชัด (Clear Target) ของชุมชน

4) งานวิจัยที่ศึกษาประสบการณ์ของนักข่าวพลเมืองและเนื้อหาที่นักข่าวพลเมืองผลิต มีจำนวน 4 เรื่อง ผลการศึกษาที่น่าสนใจ ได้แก่

- ในโอมาน บล็อกเริ่มต้นขึ้นราว ๆ ปี 2003-2004 โดยประชาชนใช้บล็อกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นความสนใจที่หลากหลาย ตั้งแต่ประเด็นเครื่องเครียด หนักสมองไปจนถึงประเด็นเบาๆ ส่งผลให้แบ่งประเภทของบล็อกได้หลายประเภทตามเนื้อหา เช่น ข่าว อาหาร ท่องเที่ยว บ้านเทิง ทั้งยังพบว่าชาวโอมานใช้บล็อกใน 4 ลักษณะ คือ สะท้อนหรือแสดงบุคลิกภาพของตน เป็นพยานรู้เห็นเหตุการณ์ คัดกรองเรื่องต่าง ๆ มารายงาน และสร้างความรู้ใหม่ๆ ที่น่าสนใจ คือ เจ้าของบล็อกหลายคนทำหน้าที่เหมือนเป็นนักข่าว คือ มีการคัดเลือกเรื่อง ตัดสินความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา เขียนพาดหัว ถ่ายภาพ พัฒนารูปแบบการโพสต์ มีวิธีจัดการคนอ่าน สร้างผู้ชม มีการคำนึงถึงกฎหมายหมิ่นประมาท และบางครั้งก็มีการสืบสวนขุดคุ้ยเรื่องราวบางอย่างด้วยตนเองด้วย บล็อกเกอร์ที่มีบทบาทดังกล่าวจึงเป็นทั้งบล็อกเกอร์และนักข่าวพลเมืองในคราวเดียวกัน

- ในไทย การศึกษาประสบการณ์ของนักข่าวพลเมืองกลุ่มสมัชชาคนจนเขื่อนห้วยนา-ราศีไศล ที่เข้ามาใช้รายการนักข่าวพลเมืองของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสรายงานเรื่องราวของตนทำให้พบว่า เบื้องหลังการเข้ามาใช้พื้นที่ คนชายขอบต้องต่อสู้กับกลุ่มอำนาจอื่น รวมถึงมีกระบวนการต่อสู้ต่อรองระหว่างคนชายขอบกับสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ตั้งแต่การต่อสู้ในระดับความคิดเรื่อง “ประเด็นสาธารณะ” และการต่อรองในระดับ “รหัส” การสื่อสารเพื่อให้คนชายขอบสามารถเข้ามาใช้พื้นที่สาธารณะได้ตามเจตจำนงของตน ขณะที่ทางรายการก็ยังคงรักษารูปแบบการสื่อสารแบบสื่อโทรทัศน์ที่จำเป็นไว้ได้

- ในไทย กรณีศึกษาบล็อกโอเคเนชั่น ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนออนไลน์ในพื้นที่ของสื่อกระแสหลัก สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการวารสารศาสตร์พลเมืองจะเติบโตได้จำเป็นต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งของ

สมาชิกในเครือข่ายชุมชนออนไลน์ที่จะเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การคัดกรอง และบรรณาธิการ เนื้อหาไปจนถึงการร่วมกันกำกับดูแลเนื้อหาและชุมชน ลักษณะของชุมชนออนไลน์จะเชื่อมโยงให้ปัจเจกที่มี ศักยภาพและอิสระในการผลิตเนื้อหาและแสดงความเห็นมารวมตัวกันเพื่อผลิตข้อมูลข่าวสารที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

- การศึกษาประสบการณ์ของนักข่าวพลเมืองและผู้ใช้อินเทอร์เน็ตกลุ่ม “Lurker” หรือผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่อ่าน แต่ไม่เคยโพสต์ พบว่า เว็บไซต์ให้ความรู้สึกเหมือนสถานที่แห่งที่สาม (Third places) คือ ให้ความรู้สึกคุ้นเคย ไม่เป็นทางการ ให้อารมณ์เหมือนอยู่บ้าน สร้างความรู้สึกอบอุ่น มีบรรยากาศของการเป็นเจ้าของ จะทำให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในชุมชนออนไลน์นั้น ๆ การมีส่วนร่วมในชุมชนออนไลน์ยังนำไปสู่การขยายเครือข่ายทางชุมชนที่กว้างขวางขึ้น เพราะเมื่อรายงานข่าวมากขึ้น มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนออนไลน์มากขึ้น ผู้ใช้ที่เป็นนักข่าวพลเมืองพบว่า เป้าหมายของตนเปลี่ยนจากปัจเจกบุคคลไปเป็นการรวมกลุ่ม เกิดความปรารถนาที่จะสร้างชุมชนการสนทนาเกี่ยวกับเมดิซีนขึ้นมาในโลกออนไลน์

2.1.5 กลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาวารสารศาสตร์พลเมืองในด้านอื่น ๆ งานวิจัยในกลุ่มนี้มีเพียง 3 เรื่อง มีผลการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

- การศึกษาผลกระทบหลังการเกิดขึ้นของสื่อใหม่ต่อองค์กรสื่อกระแสหลักในยุโรปและอเมริกาโดยใช้ทฤษฎีสุนามของปีแอร์ บูร์ดิเยอร์ ทำให้พบว่า นักข่าวในยุโรปและอเมริกากำลังเผชิญปัญหาการเลิกจ้างงาน เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ และการเกิดขึ้นของสื่ออินเทอร์เน็ตที่กระตุ้นให้เกิดปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมือง นักข่าวพลเมืองถูกบูรณาการในฐานะพลังการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่ส่งผลต่อการปรับตัวขององค์กรสื่อ ที่น่าสนใจคือการรายงานข่าวของนักข่าวพลเมืองไปลดการผูกขาดอำนาจในการตัดสินใจของบรรณาธิการ ซึ่งนำคุณค่าทางวัฒนธรรมการทำข่าวและมาตรฐานวิชาชีพมาจำกัดความหลากหลายของข่าวให้อยู่ภายใต้กรอบคุณค่าข่าว ซึ่งเป็นหลักคิดของนักข่าวในการทำหน้าที่ผู้เฝ้าประตูข่าวสาร ผลที่ตามมา คือ อำนาจในการเป็นผู้เฝ้าประตูข่าวสารเกิดการสั่นคลอนและเปลี่ยนแปลงไป โดยผู้วิจัยเชื่อว่านักข่าวอาชีพ สื่อมวลชนอาชีพจะลดบทบาทในการผลิตและควบคุมการแพร่กระจายข่าวสารจนกลายมาเป็นผู้ดูแล และผู้รวบรวมข่าวสาร

- การศึกษาคุณค่าของวารสารศาสตร์พลเมือง โดยตั้งคำถามกับความเป็นวัตถุวิสัย และอัตวิสัย โดยใช้แนวคิดการรู้เท่าทันทางอารมณ์ (Emotional literacy) ศึกษากรณีศึกษาทางวารสารศาสตร์พลเมือง นำมาสู่ข้อสรุปของนักวิจัยว่า อัตวิสัยเป็นสิ่งที่นักข่าวในปัจจุบันต้องการในการรายงานข่าว โดยเฉพาะในบริบทสื่อใหม่ที่ทำให้แนวคิดเรื่อง “Journalism of attachment” กลายเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่าความเป็น

กลาง ความเป็นจริง และความยุติธรรม และย้ำว่าทักษะพื้นฐานทางวารสารศาสตร์ที่ต้องการในปัจจุบัน คือ การมีส่วนร่วมและการสนทนา นักข่าวต้องการการเชื่อมต่อกับประชาชน และมีบทบาทเป็นผู้ดูแล (Curator) เนื้อหา

- ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดขึ้นของวารสารศาสตร์พลเมืองในสังคมร่วมสมัย พบว่า เทคโนโลยีและความตั้งใจมีส่วนร่วมทำให้ปัจเจกบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในวัฒนธรรมดิจิทัล วารสารศาสตร์พลเมืองจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเงื่อนไข 4 ประการ ดังนี้ เทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ผู้รับสารที่กระตือรือร้น ประสบการณ์การมีชีวิตอยู่ภายใต้วัฒนธรรมดิจิทัล และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างการจัดองค์กรขององค์กรข่าว

2.2 สรุปการสังเคราะห์ข้อค้นพบจากงานวิจัย

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย พบความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 ความแตกต่างระหว่างนักข่าวอาชีพและนักข่าวพลเมือง

นักข่าวพลเมืองและนักข่าวอาชีพมีมุมมองต่อนักข่าวพลเมืองและนักข่าวอาชีพแตกต่างกัน ส่วนใหญ่นักข่าวอาชีพจาก 6 ประเทศในยุโรป คือ อังกฤษ เยอรมนี เอสโตเนีย อิตาลี โปแลนด์ และสวีเดนให้เหตุผลว่าสิ่งที่ทำให้นักข่าวอาชีพแตกต่างจากนักข่าวพลเมือง คือ ความเป็นมืออาชีพ ซึ่งเกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ทักษะความชำนาญเฉพาะวิชาชีพ หน้าที่ความรับผิดชอบ และความเป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับใคร

ความเป็นวิชาชีพที่เกิดจากองค์ประกอบทั้งสามประการนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ไม่เพียงแต่ทำให้นักข่าวอาชีพมีความเห็นว่่านักข่าวพลเมืองไม่ใช่ข่าว วารสารศาสตร์พลเมืองไม่ใช่วารสารศาสตร์ หากยังกลายเป็นกรอบที่ทำให้นักข่าวอาชีพวางตำแหน่งแห่งที่ของนักข่าวพลเมืองในตำแหน่งที่ไม่ทัดเทียมกับตน และเห็นว่านักข่าวพลเมืองมีบทบาทเป็นผู้เฝ้าระวังสื่อ (Media monitor) มากกว่าเป็นนักข่าว

ส่วนการที่นักข่าวพลเมืองให้ความหมายว่่านักข่าวพลเมือง คือ สมาชิกในชุมชนที่สอดส่องดูแลปัญหาในชุมชน ร่วมมือร่วมใจแก้ไขปัญหาของชุมชน อุทิศตนเองในการทำงานให้ส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน มีอิสระจากผลประโยชน์ขององค์กรข่าว มี “จิตอาสา” หรือ “จิตสาธารณะ” เป็นแรงผลักดันในการทำงาน ทำให้อวารสารศาสตร์พลเมืองมีลักษณะเป็นวารสารศาสตร์ที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน และมักจะรายงานข่าวในรูปแบบ “Hyperlocal news reporting” ที่เน้นการรายงานเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชน

2.2.2 การใช้แหล่งข่าวและการรายงานข่าว

“ความเป็นวิชาชีพ” ยังส่งผลต่อแบบแผนการใช้แหล่งข่าวและการรายงานข่าวที่แตกต่างกันระหว่างนักข่าวอาชีพและนักข่าวพลเมือง โดยนักข่าวอาชีพใช้แหล่งข่าวทางการ แหล่งข่าวที่เป็นชนชั้นนำมากกว่าประชาชนธรรมดา เพราะทำให้ข่าวเกิดความน่าเชื่อถือ และมีคุณค่าจากความเด่น ความสำคัญของบุคคลที่เป็นข่าว/แหล่งข่าว การให้คุณค่ากับความน่าเชื่อถือ ความเป็นกลางยังสะท้อนผ่านการระบุหรืออ้างอิงคำพูดของแหล่งข่าวในเนื้อข่าวอย่างน้อยหนึ่งคนของนักข่าวอาชีพ และการที่นักข่าวอาชีพพยายามหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นของตนลงไป เนื้อข่าว ขณะที่นักข่าวพลเมืองมักใช้แหล่งข่าวเอกสารมากกว่าแหล่งข่าวบุคคล และส่วนใหญ่จะเขียนข่าวโดยไม่มีแหล่งข่าว หรือใช้ตนเองเป็นแหล่งข่าว และหากใช้บุคคลเป็นแหล่งข่าว ก็มักจะเป็นแหล่งข่าวที่ไม่เป็นทางการ

การรายงานข่าวของนักข่าวพลเมืองกับนักข่าวอาชีพยังมีความแตกต่างกัน โดยมุมมองและกรอบข่าวของนักข่าวอาชีพจะได้รับอิทธิพลจากระบบคุณค่าทางวารสารศาสตร์ วัฒนธรรมองค์กร นโยบายขององค์กรข่าว นอกเหนือจากทัศนคติ ค่านิยมส่วนบุคคล ส่วนนักข่าวพลเมืองมักจะรายงานข่าวโดยนำเสนอผ่านอัตลักษณ์ของชุมชน หรือพยายามหาข้อมูลที่สื่อมวลชนกระแสหลักไม่สนใจ รวมทั้งนำเสนอในมุมมองต่าง ๆ ได้ตามที่ต้องการ ไม่มีข้อจำกัดหรือกรอบขององค์กรมาเป็นตัวกำหนดอย่างนักข่าวอาชีพ ทำให้นักข่าวพลเมืองมีบทบาทในลักษณะเสริมการทำงานของนักข่าวอาชีพมากกว่าจะมาแทนที่นักข่าวอาชีพ

2.2.3 ตำแหน่งแห่งที่ของวารสารศาสตร์พลเมืองในมุมมองสื่อกระแสหลักและผู้รับสาร

ด้วยเหตุว่านักข่าวอาชีพมีมุมมองว่าความเป็นวิชาชีพทำให้ตนแตกต่างจากนักข่าวพลเมือง นักข่าวอาชีพจึงมีแนวโน้มที่จะใช้วารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะแหล่งที่มาของข้อมูลข่าวสารมากกว่าจะมีศักยภาพมาแทนที่สื่อกระแสหลักที่มีมาตรฐานวิชาชีพในการทำงาน หรือถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบเสริมให้สื่อกระแสหลักโดดเด่นขึ้นในฐานะเป็นกลยุทธ์ทางธุรกิจที่ช่วยให้อยู่รอดท่ามกลางการแข่งขันกันอย่างรุนแรงในตลาดสื่อ เพราะงานข่าวพลเมืองช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มความหลากหลายให้แก่เนื้อหา โดยเฉพาะทำให้มีจุดเด่นในการรายงานข่าวชุมชน ซึ่งช่วยดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านในชุมชน และทำให้สื่อกระแสหลักตอบตลาดเจาะจง (Niche market) ได้ดียิ่งขึ้น แต่ในมุมมองของผู้รับสาร กลับพบว่าความน่าเชื่อถือต่อนักข่าวพลเมืองและสื่อกระแสหลักในการรับรู้ของนักศึกษาในสหรัฐอเมริกาไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นการศึกษาความน่าเชื่อถือของวารสารศาสตร์พลเมืองจึงยังต้องการการศึกษาที่มากกว่าศึกษาจากมุมมองทัศนคติของนักข่าวอาชีพ แต่ต้องศึกษาจากมุมมองของผู้ใช้สื่อและนักข่าวพลเมืองที่มีกรอบคิดที่แตกต่างจากนักข่าวอาชีพด้วย

2.2.4 ความหมายและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม

วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมเป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมทั้งวารสารศาสตร์พลเมือง เนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้น และวารสารศาสตร์สาธารณะ โดยสรุปได้ว่า แนวคิดวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมหมายถึงการที่สื่อกระแสหลักส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนธรรมดาเข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สื่อของตน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในระดับใด อยู่ในแพลตฟอร์มการสื่อสารใด ใช้เครื่องมือการปฏิสัมพันธ์ประเภทใด ด้วยรูปแบบการสื่อสารแบบใด นอกจากนี้ ข้อค้นพบจากงานวิจัยสะท้อนว่าหัวใจสำคัญของวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมเกี่ยวพันอยู่กับ 1) การสนทนา (Conversation) 2) การพิจารณากลั่นกรอง (Moderation) 3) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) ซึ่งสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วม (Participation) และ 4) การเผยแพร่ (Contribution)

2.2.5 ระดับการมีส่วนร่วมของผู้ใช้สื่อและประเภทเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิต (UGC)

ระดับการมีส่วนร่วมของผู้ใช้สื่อสามารถแบ่งได้ 3 ระดับตามการใช้เครื่องมือปฏิสัมพันธ์โต้ตอบของเว็บข่าว ดังนี้

- การมีส่วนร่วมระดับต่ำ ผู้ใช้สื่อที่มีส่วนร่วมในระดับนี้จะถูกเรียกว่า “ผู้บริโภค” (Consumers) และมีส่วนร่วมโดยใช้ RSS Feeds การให้คะแนน (Grading) และการแสดงความเห็น
- การมีส่วนร่วมระดับกลาง ผู้ใช้สื่อมีสถานะเป็นกึ่งผู้ผลิต (Prosumers) หมายถึง ผู้ใช้สื่อที่มีส่วนร่วมในรูปการแสดงความคิดเห็น คอลัมน์ถาม-ตอบ และ Have your say's ซึ่งเป็นเนื้อหาที่พบในเว็บไซต์หนังสือพิมพ์หลายแห่งในยุโรป
- การมีส่วนร่วมระดับสูง ผู้ใช้สื่อมีสถานะเป็นผู้ผลิต (Producers) เขียนหรือสร้างสรรค์เนื้อหาขึ้นเองในพื้นที่การมีส่วนร่วมประเภทเวทีกิปรายโต้เถียง (Forum) และกระดานอภิปราย (Discussion Boards) เป็นต้น

ส่วนเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิต (User-generated content) หมายถึง สารที่เกิดจากการที่ประชาชนธรรมดามีโอกาสมีส่วนร่วม หรือเผยแพร่ข้อความข่าวสารต่าง ๆ โดยมีการบรรณาธิกรอย่างมืออาชีพ ดังนั้นแนวคิดนี้จึงเกี่ยวข้องกับแพลตฟอร์มที่หลากหลายของอินเทอร์เน็ต เช่น บล็อก ฟอรัม เว็บไซต์นักข่าวพลเมือง เครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์ ส่วนใหญ่หนังสือพิมพ์ออนไลน์ในยุโรปมักนำเสนอเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตในทุกะดับการมีส่วนร่วม

2.2.6 การนำวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมมาใช้ของสื่อกระแสหลัก

ปัจจัยที่ทำให้สื่อกระแสหลักนำวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมมาใช้เกิดจากแรงจูงใจด้านเทคโนโลยี แรงจูงใจทางการเมือง และแรงจูงใจที่เกิดจากอุดมการณ์ทางวารสารศาสตร์ เช่น เห็นว่าเป็นบทบาทหน้าที่ที่พึงปฏิบัติของนักข่าวในการสร้างและสนับสนุนพื้นที่สาธารณะและการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารจากภาคประชาชน แต่แรงจูงใจเหล่านี้พบไม่มากและไม่เด่นชัดเท่าเหตุผลทางเศรษฐกิจ ซึ่งวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมจะมีประโยชน์ในฐานะ 1) ช่วยให้เกิดการไหลของข่าวสารข้ามแพลตฟอร์ม 2) ช่วยสร้างแบรนด์และนำไปสู่ความภักดีในแบรนด์ 3) เป็นกลยุทธ์เพิ่มจำนวนผู้เข้าชมเว็บเพื่อผลกำไร อัตราค่าโฆษณา 4) ใช้วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ทันกระแสนิยม 5) ใช้เพื่อเติมเต็มความต้องการของผู้ใช้สื่อ 6) ทำให้เว็บข่าวเข้มแข็งขึ้นในฐานะสินค้า 7) ช่วยให้ขนส่ง. สามารถสร้างชุมชนที่เจาะจงขึ้นเพื่อผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม และ 8) เนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตช่วยลดต้นทุนการผลิตในมุมมองของผู้บริหาร

2.2.7 ปัจจัยที่สื่อกระแสหลักนำวารสารศาสตร์สาธารณะไปใช้ในองค์กร

เกิดจาก 1) แรงขับภายในองค์กร ได้แก่ ความสนใจ ความตระหนักในคุณค่าของวารสารศาสตร์สาธารณะของผู้บริหารและนักข่าวจนนำมาซึ่งนโยบายในการนำแนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะมาใช้ในองค์กร เช่น ในกรณีของขนส่ง. ชุมชน Savannah Morning News ในสหรัฐอเมริกา 2) แรงขับภายนอกองค์กร ได้แก่ การที่ต้องรวบรวมข้อมูลข่าวสารภายใต้สภาพแวดล้อมที่เสี่ยงอันตราย ไม่ได้ได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือในการรวบรวมข้อมูลข่าวสารจากชุมชนภายนอก และการทำงานภายใต้สภาพแวดล้อมภายในประเทศที่มีเหตุการณ์การสังหารนักข่าวเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากโดยรัฐบาลมิได้สนใจติดตามจับกุมผู้กระทำความผิด ดังที่เกิดขึ้นในฟิลิปปินส์

2.2.8 อุปสรรคหรือข้อจำกัดของการนำวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในสื่อกระแสหลัก

1) เสียทรัพยากรเวลา บุคลากร และงบประมาณในการสร้างระบบพิจารณากลับกรองตรวจสอบเนื้อหา ก่อนเผยแพร่ 2) ส่งผลกระทบต่อการทำข่าวตามธรรมเนียมปฏิบัติ การที่หนังสือพิมพ์เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม นักข่าวก็ต้องมีบทบาทเป็นผู้เฝ้าประตูข่าวสารคัดกรองข่าวสารจากประชาชน และเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้น ทำให้กระทบเวลาที่ต้องใช้ในการทำข่าวประจำวัน 3) การจัดโครงสร้างองค์กรที่ขาดความยืดหยุ่นและแยกส่วนงานกันทำโดยชัดเจน ทำให้ขาดโอกาสการทำงานร่วมกันระหว่างนักข่าวอาชีพกับนักข่าวพลเมือง 4) อิทธิพลของระบบคุณค่าธรรมเนียมปฏิบัติทางวารสารศาสตร์ ความเป็นวิชาชีพ ส่งผลให้ขนส่ง. สนับสนุนเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตในรูปแบบข่าวเบา ข่าวท้องถิ่น ข่าวชุมชน หรือเนื้อหาที่ให้ความเห็นมากกว่า

สนับสนุนการใช้พลเมืองเป็นแหล่งข่าว ใช้วารสารศาสตร์พลเมืองเป็นแหล่งข่าว หรือให้พื้นที่วารสารศาสตร์พลเมือง 5) การปฏิเสธหลักการและการปฏิบัติของวารสารศาสตร์พลเมือง และ 6) ความห่วงกังวลที่สื่อกระแสหลักมีต่อเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้น

2.2.9 บทบาทของวารสารศาสตร์พลเมือง

พบว่าวารสารศาสตร์พลเมืองมีบทบาทดังต่อไปนี้ 1) ให้ความรู้ให้การศึกษา 2) รายงานความจริง 3) เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนท้องถิ่นกับเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่มีอำนาจ 4) ให้ข่าวสารเสริมจากที่สื่อหลักรายงาน ช่วยให้ข่าวในสื่อหลักสมบูรณ์ขึ้น 5) เป็นพื้นที่/ช่องทางพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข่าวสารสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยและความผูกพัน ความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้น 6) เป็นพื้นที่ช่องทางนัดพบ/รวมกลุ่มชุมนุม บล็อกเป็นเครือข่ายชุมชนออนไลน์ที่นำมาซึ่งการพบปะ เป็นสื่อกลางรวบรวมกำลังคน เป็นพื้นที่แสดงความเป็นพลเมือง 7) เป็นเครื่องมือการต่อสู้ของขบวนการทางสังคมและประชาชน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวระดับบุคคลไปยังระดับสังคม ชุมชน

2.2.10 บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่มีผลต่อการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมือง

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของวารสารศาสตร์พลเมืองเกิดจากปัจจัยทั้งบวกและลบ โดยปัจจัยบวก ได้แก่ ความก้าวหน้าและการเข้าถึงเทคโนโลยีสื่อใหม่และการสื่อสาร การได้รับเงินทุนสนับสนุน การอบรมนักข่าวพลเมืองของเว็บไซต์วารสารศาสตร์พลเมือง หรือองค์กรสื่อมวลชนกระแสหลัก การให้พื้นที่ในสื่อกระแสหลักเพื่อเป็นช่องทางเผยแพร่ผลงานของนักข่าวพลเมือง ความสนับสนุนและเห็นคุณค่าในวารสารศาสตร์พลเมืองของสื่อกระแสหลัก และความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของประชาชน

ส่วนปัจจัยลบที่กระตุ้นให้เกิดวารสารศาสตร์พลเมือง ได้แก่ ความไม่พอใจในการทำงานของสื่อมวลชน เนื่องจากสื่อมวลชนตกอยู่ใต้อิทธิพลของทุนและรัฐ ทำให้ข่าวสารไม่มีคุณภาพ บิดเบือน รัฐบาลปิดกั้นข่าวสารและเสรีภาพทำให้ประชาชนเกิดความต้องการข่าวสารที่เชื่อถือได้ ต้องการพื้นที่สาธารณะสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและแสดงความคิดเห็น ในหลายกรณี โดยเฉพาะเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงและสถานการณ์ที่มีการใช้ความรุนแรง

2.2.11 การพิจารณาวารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะสื่อทางเลือก

งานวิจัยของ Atton & Wickenden (2005) และ Harcup (2011) มีความน่าสนใจที่ต่างนำเสนอแนวคิดที่ว่า “สื่อทางเลือก” มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะและวารสารศาสตร์พลเมือง

เพราะเป้าหมายสำคัญของสื่อทางเลือก คือ การกลับทิศทางการลำดับชั้นการเข้าถึงสื่อ “hierarchy of access” ฉะนั้น แหล่งข่าวที่สื่อทางเลือกควรให้ความสำคัญก็คือ กลุ่มคนที่ถูกทำให้เป็นคนกลุ่มน้อยหรือไม่มีสิทธิ์มีเสียงในพื้นที่สื่อกระแสหลัก สอดคล้องกับแนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะ (Civic journalism) ซึ่งเป็นองค์กรสื่อสารมวลชนที่ดำเนินงานโดยมีเป้าหมายจะเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ทำให้สื่อที่นำแนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะไปปฏิบัติจะมุ่งทำข่าวโดยเปิดพื้นที่ในสื่อของตนให้ประชาชนธรรมดาเข้ามามีส่วนร่วมทางการสื่อสาร ร่วมคิด ร่วมหาทางออกให้แก่ปัญหาในชุมชน และเปิดกว้างให้กลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามาใช้พื้นที่สื่อ ระมัดระวังไม่ให้เกิดการผูกขาดการเป็นแหล่งข่าวแก่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ส่วนความสอดคล้องกับแนวคิดวารสารศาสตร์พลเมือง องค์กรสื่อทางเลือกบางแห่งมีการรายงานข่าวแบบ “Native Reporting” ซึ่งหมายถึงการรายงานข่าวที่ผู้รายงานข่าวคือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมกับเรื่องราว นั้น ๆ เช่น นักเคลื่อนไหว และประชาชนผู้อยู่ในเหตุการณ์ และมักเป็นสมาชิกในชุมชนที่ไม่เคยอบรมการรายงานข่าวอย่างเป็นทางการ แต่มาเป็นนักข่าวโดยอาศัยประสบการณ์ การต่อสู้ ความทุกข์ยากและชีวิตของพวกเขาเป็นข้อมูลหรือวัตถุดิบในการรายงาน ฉะนั้น ในการรายงานข่าวประเภทนี้ เส้นแบ่งระหว่างการเป็นแหล่งข่าวกับนักข่าวจึงไม่ชัดเจน ทำให้นักข่าวของสื่อทางเลือกก็คือนักข่าวพลเมืองนั่นเอง

2.2.12 นวัตกรรมใหม่และการพัฒนาสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง

มีงานวิจัยที่ยืนยันว่า เทคโนโลยีมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาสื่อวารสารศาสตร์พลเมือง เช่น การนำเทคโนโลยีมาแก้ไขปัญหาสื่อกระแสหลักไม่เชื่อถือผลงานของนักข่าวพลเมือง การนำเทคโนโลยีมาพัฒนาและยกระดับคุณภาพในการทำงานของช่างภาพที่เป็นนักข่าวพลเมือง และเทคโนโลยีช่วยให้เกิดความเป็นไปได้ในการผลิตสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ แม้จะอยู่ในบริบทแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเกิดขึ้นของสื่อ

2.2.13 การพัฒนานักข่าวพลเมืองและการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนานักข่าวพลเมืองและการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของประชาชนว่ามีหลายประการ ได้แก่ 1) การออกแบบและใช้กลไกเพื่อผลักดันส่งเสริมวารสารศาสตร์พลเมือง ซึ่งเป็นการผลักดันจากปัจจัยภายนอกชุมชน แต่จะกระทำได้ดีก็ต่อเมื่อชุมชนเห็นคุณค่าของวารสารศาสตร์พลเมือง 2) การสร้างบรรยากาศสถานที่แห่งที่สามให้เกิดขึ้นในพื้นที่วารสารศาสตร์พลเมือง คือ ให้ความรู้สึกคุ้นเคย ไม่เป็นทางการ ก่อให้เกิดความรู้สึกสบายใจ คุ้นเคย เหมือนพื้นที่ในโลกทางกายภาพอย่างร้านกาแฟ สวนสาธารณะที่คนที่มีความชอบคล้ายคลึงกันมารวมตัวกัน มีปฏิสัมพันธ์ ทำความรู้จัก แลกเปลี่ยนความเห็น

กัน บรรยากาศดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกที่เสริมพลังให้แก่ประชาชน นำไปสู่การขยายเครือข่ายทางชุมชนที่กว้างขวางขึ้น 3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม ในโอมาน บล็อกเกอร์หญิงคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า คนโอมานโพสต์เรื่องราวต่างจากคนประเทศอื่น โดยจะโพสต์สิ่งที่สะท้อนประเทศของตน เช่น กิจกรรมในชีวิตประจำวัน เพลงข่าว แต่บล็อกเกอร์ประเทศอื่นกล้าที่จะอภิปรายในประเด็นที่ชาวโอมานไม่สามารถจินตนาการได้ว่าจะปรากฏในบล็อกของตนเอง เนื่องจากธรรมชาติของชาวโอมานที่สันโดษและจะนำเสนอตัวตนเฉพาะด้านที่เป็นที่ยอมรับของสังคมได้เท่านั้น

2.2.14 สื่อใหม่และวารสารศาสตร์พลเมืองกับความเปลี่ยนแปลงในภูมิทัศน์สื่อมวลชน

การวิเคราะห์ภูมิทัศน์สื่อมวลชนด้วยทฤษฎีสนามของบูร์ดิเยอร์ทำให้ทราบวาระบบภูมิทัศน์สื่อใหม่ทำให้เกิดความฉลาดของฝูงชนและผู้รับสารที่กระตือรือร้นได้ลดทอนความสำคัญของโปรดิวเซอร์ บรรณาธิการ และนักข่าว ขณะเดียวกันก็ช่วยให้งานของนักข่าวพลเมืองเติบโตขึ้น โดยอาศัยจุดเด่นของการรายงานข่าวในฐานะผู้ประสบเหตุการณ์ด้วยตนเอง ทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลายในสถานการณ์เช่นนี้บทบาทของนักข่าวอาชีพจึงต้องเปลี่ยนจาก “ผู้เฝ้าประตูข่าวสาร” มาเป็นผู้ดูแล (Curator) และผู้รวบรวม (Aggregator) ข่าวสาร

ผลที่เกิดขึ้นตามมามีหลายประการ ได้แก่ 1) เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการสื่อสารจากที่สื่อมีบทบาทเป็นผู้ครอบงำกระบวนการสื่อสารมวลชน ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบ “one-to-many communication” มาเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม “many-to-many communication” 2) เกิดการเลิกจ้างนักข่าว ซึ่งเป็นปรากฏการณ์คู่ขนานไปกับการพัฒนาสื่อใหม่ เว็บไซต์ และเครือข่ายสื่อสังคม 3) องค์กรข่าวถูกบีบบังคับจากแรงกดดันทางธุรกิจให้พัฒนาความสัมพันธ์กับสื่อในเครือเดียวกัน หรือกับคู่แข่ง เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อลดต้นทุนการผลิต หรือปรับตัวเป็นองค์กรข่าวขนาดเล็ก ใช้ความชำนาญสูงใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการปรับเนื้อหา ทำข่าวด่วน 24 ชั่วโมง โดยอาศัยงานจากนักข่าวพลเมือง 4) นักข่าวต้องทำงานหนักขึ้น เนื่องจากสื่อลดจำนวนคนทำงาน และมีนโยบายลดต้นทุนในรูปแบบต่าง ๆ 5) องค์กรข่าวเปลี่ยนมาให้บริการหนังสือพิมพ์ออนไลน์เพิ่มเติมอีกช่องทางหนึ่ง ทำให้จำเป็นต้องเพิ่มพื้นที่ให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการทำข่าว รายงานข่าว หรือประกอบสร้างข่าว ส่งผลให้เกิดสะพานเชื่อมระหว่างสื่อเครือข่ายทางสังคมกับองค์กรสื่อเก่า

2.2.15 จุดเปลี่ยนของแนวปฏิบัติในการรายงานข่าว

นอกจากสื่อใหม่ และวารสารศาสตร์พลเมืองจะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดแก่โครงสร้างองค์กรข่าว และระบบการทำงานของนักข่าวอาชีพแล้ว การรายงานข่าวแบบอัตวิสัยของนักข่าวพลเมืองยังนำมาสู่

ข้อเสนอของ Blaagaard (2013) ที่อธิบายว่าอัตวิสัยเป็นสิ่งที่นักข่าวต้องการในการรายงานข่าว โดยเฉพาะในบริบทสื่อใหม่ที่ทำให้แนวคิดเรื่อง “Journalism of attachment” กลายเป็นสิ่งจำเป็นมากกว่า “ความเป็นกลาง” “ความเป็นจริง” และ “ความยุติธรรม” ซึ่งเป็นคุณค่าที่นักวารสารศาสตร์ยึดถือมายาวนาน โดย Blaagaard ย้ำว่าทักษะพื้นฐานทางวารสารศาสตร์ที่ต้องการในปัจจุบัน คือ การมีส่วนร่วมและการสนทนา การเชื่อมต่อกับประชาชน และการบทบาทเป็นผู้ดูแล (Curator) เนื้อหา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองในประเทศไทย ส่วนใหญ่จะมุ่งความสนใจไปที่การใช้สื่อวารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะเครื่องมือการต่อสู้ของการเมืองภาคประชาชน หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มคนชายขอบมากกว่าจะสนใจสื่อวารสารศาสตร์พลเมืองในฐานะช่องทางการสื่อสารสาธารณะของชนชั้นกลาง (ซึ่งมีเพียงงานวิจัยของนิดา หอมยาตีเพียงเรื่องเดียวที่ศึกษาบล็อกโอเคเนชั่นในฐานะวารสารศาสตร์พลเมือง) ดังนั้น การขยายขอบเขตการศึกษาวารสารศาสตร์พลเมืองมาที่การใช้สื่อวารสารศาสตร์พลเมืองของชนชั้นกลาง หรือประชาชนทั่วไป จะทำให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองที่เกิดขึ้นได้มากขึ้น

2. งานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองในไทยยังขาดการศึกษาในแง่มุมที่เชื่อมโยงกับการรายงานข่าวแบบต่าง ๆ อาทิ การรายงานข่าววิกฤติ การรายงานข่าวสันติภาพ หรือการรายงานข่าวที่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญเฉพาะทาง เช่น การรายงานข่าววิทยาศาสตร์ ข่าวสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพบทบาทของวารสารศาสตร์พลเมืองต่อสังคม และสื่อกระแสหลักได้ชัดเจนขึ้น

3. จากการสำรวจงานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองในเอเชีย ยุโรป อเมริกาเหนือทำให้พบว่า นักวิจัยบางส่วนศึกษาวารสารศาสตร์พลเมือง โดยใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีของวารสารศาสตร์ดั้งเดิมมาวิเคราะห์ทำให้เกิดมุมมองการศึกษาในแบบคู่ตรงข้าม ซึ่งอาจก่อให้เกิดข้อจำกัดทางมุมมองการศึกษา ดังนั้น การศึกษาปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองโดยนำแนวคิด ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ และมนุษยศาสตร์ หรือศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาบูรณาการร่วมกับแนวคิด ทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์จึงน่าจะทำให้เกิดมุมมองและแนวทางการศึกษาใหม่ๆ นำมาซึ่งคำอธิบายที่หลากหลายรอบด้าน และก่อให้เกิดองค์ความรู้ทางวารสารศาสตร์พลเมืองที่กว้างขวางกว่าเดิม

4. ผลการศึกษาแสดงว่าในแง่ของวิธีการศึกษา งานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองยังขาดงานวิจัยที่เน้นการศึกษาตัวบท การวิเคราะห์วาทกรรม ซึ่งสะท้อนว่าที่ผ่านมา ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเนื้อหาที่นักข่าวพลเมืองผลิตขึ้นไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาประเภทและเนื้อหาที่ผู้ใช้ผลิตขึ้นในสื่อกระแสหลัก

5. งานวิจัยวารสารศาสตร์พลเมืองในเอเชียส่วนใหญ่ยังขาดการทำวิจัยในลักษณะเปรียบเทียบข้ามประเทศ หรือเก็บข้อมูลในหลายๆประเทศ มักจะศึกษาในรูปแบบกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นที่ประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นหลัก ทำให้ยังขาดคำอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาในภาพกว้าง เช่น ในยุโรปมีงานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีต่อการนำวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วมมาใช้ในมุมมองของนักข่าว 10 ประเทศ หรือการศึกษามุมมองความคิดของนักข่าวอาชีพจาก 6 ประเทศในยุโรปที่มีต่อนักข่าวพลเมือง การขยายขอบเขตการศึกษาทางภูมิศาสตร์จึงช่วยให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวาง เป็นสากลขึ้น ขณะเดียวกันก็ทราบความเหมือน ความแตกต่างของสิ่งที่ศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น